

Szakály Sándor

KULTÚRÁRÓL ÉS POLITIKÁRÓL

Ujváry Gábor: *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Ráció Kiadó, Budapest, 2010, 544 oldal, 3200 Ft

A kultúra stratégiai ágazat, mondhatnánk – ha így tapasztalnánk –, és stratégiai ágazat, mondták egykoron. A világháborús vereséget követően Magyarország a trianoni békediktátum nemzet- és országroppantó terhei alatt görnyedezett, vezetői a hogyan továbbról vitáztak, hiszen egy teljesen új Magyarországot kellett felépíteni.

Ennek az új Magyarországnak egyik alappillérét jelentette a kultúra és az oktatás.

Az 1921 és 1931 között miniszterelnöki tiszteletet betöltő Bethlen István gróf elfogadta és támogatta előbb belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi miniszterének, Klebelsberg Kuno grófnak az elképzeléseit, miszerint a megcsonkított, gazdaságilag ellehetetlenített ország számára a kulturális felemelkedés, az oktatás korszerűsítése jelentheti a jövőt az európai nemzetek között.

Ehhez a felismeréshez nemcsak új szellemiség, de anyagi javak is szükségeltettek. S a barátai által csak „grófnak” becézett Klebelsberg Kuno megkapta azokat. S jól is sáfárkodott velük.

De hogy ki volt Klebelsberg Kuno, kik voltak a segítői, társai, milyen volt a két világháború közötti Magyarország kulturális politikája, miként jöttek létre a külföldi magyar intézetek, hogy alakult a politika és a kultúra kapcsolata, milyen volt a kapcsolata a korszak két kitűnő történészének, Szekfű Gyulának és Hóman Bálintnak, milyen egyetemi ifjúsági egyesületek működtek, azt bizonyára kevesen tudják, és a legtöbb esetben bizonyára leegyszerűsítő válaszokat adnának egy-egy kérdésre.

Változhatnak azonban az ismereteik és jobban képesek lesznek eligazodni azok a fenti témakörökben, akik kezükbe veszik Ujváry Gábornak a közelmúltban megjelent igen alapos és terjedelmes tanulmánykötetét.

A szerző a két világháború közötti korszak kulturális és oktatáspolitikája történetének alapos és elismert szakértője. Közel két és fél évtizedes történelmi kutatómunkája középpontjában Klebelsberg Kuno, valamint Hóman Bálint politikusi és történész működése, a külföldi magyar kulturális intézetek tevékenysége, egy-egy jeles történetíró munkássága áll. A történészek esetében vizsgálja a tanítvány és a mester, a szerzőtársak szakmai és emberi kapcsolatát.

A felsorolt témakörökben Ujváry Gábor számos tanulmányt és kisebb tudományos közleményt tett már közzé. Munkássága megkerülhetetlen mindazok számá-

ra, akik a Horthy-korszak kulturális életének történetével foglalkoznak vagy kívánnak foglalkozni a jövőben. Ujváry írásaiból a témája iránt elkötelezett, alapos ismeretekkel felvértezett és a „hősei” cselekedetei iránt megértő szerző képe bontakozik ki előttünk. A megértés azonban nem jelent azonosulást és kritikátlan véleményformálást egy-egy témával és személlyel szemben, sokkal inkább érzékenységet az adott téma iránt, és a történéstől elvárható beleélést – mármint az adott korba és viszonyok közé.

Az utókor könnyen mondhat ítéletet személyekről, cselekedetéről évtizedekkel a történések után, olyan információk birtokában, amelyekkel az adott időszakban a döntéshozók nem biztos hogy rendelkeztek. Ujváry Gábor rendelkezve mindezekkel rajzolja meg Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint portréját, mutatja be a bécsi, a római, a berlini magyar kulturális intézetek történetét, ad képet az elismert történetíró Angyal Dávid és tanítványa, Hóman Bálint viszonyáról, ismertet meg bennünket az egyetemi ifjúsági egyesületek, hangsúlyozottan pedig a Foederatio Emericana történetével.

Ujváry kutatási eredményei szinte valamennyi területen újak tekinthetők. Ez nem jelenti azt, hogy ne támaszkodott volna írásaiban egy-egy már megjelent szakmunkára, tanulmányra, de alapvetően levéltári forrásokra, korabeli sajtóanyagra és kéziratári anyagokra alapozta írásait és fogalmazta meg véleményét. Olyan véleményt formált egy „neobarokknak” nevezett társadalom kulturális életéről – igaz, szól a politikáról és a történettudományról is –, amely hosszú évtizedek elhallgatása és hiteltelen kritikája után új képet rajzolhat elénk.

Természetesen sem az adott társadalom, sem annak tagjai, a politikai és kulturális élet vezetői nem voltak hibátlanok, de a magyarság számára tragikus trianoni döntés után átértézték annak hihetetlen tehertételét és saját felelősségüket, feladatukat. Oktatás, kutatás, művészetek. Egy kis ország számára ezek jelentetik az igazi kitorési lehetőséget. S ebben, úgy látszik, képesek voltak közösen gondolkodni. A tudomány, a művészet nem lehet(ne) politikai viták kérdése, még akkor is, ha nem volt olyan korszaka a magyar történelemnek, amikor ne kezelték volna ennek ellenére így ezt a kérdést (is), de nem mindegy, hogy milyen szinten és miként.

A „neobarokk társadalom” oktatási és kulturális politikája – én legalábbis úgy látom – példaadó lehetne a későbbi korok számára is. A magyar kulturális és tudományos élet 1945 után még évtizedekig az 1920-as és 1930-as években lerakott alapokon megindult fejlődésből „élt”. Lehet, hogy érdemes lenne megnézni, miként csinálták egykoron?

Ha netán valakik a döntéshozók közül így döntenének – s megint nem szolgai lemásolása szükséges egy közel hét-nyolc évtizeddel ezelőtti elképzelésnek –, akkor ajánlom szíves figyelmükbe Ujváry Gábor kötetét, amelynek írásai különböző folyóiratokban, tanulmánykötetekben láttak napvilágot – számos közülük

idegen nyelveken is. A most kötetbe összegyűjtöttek szinte kivétel nélkül azon egykori írások átdolgozott, bővített, javított „variánsai”, olyanok, amelyek a legutolsó néhány esztendő új kutatási eredményeit is magukban hordozzák. S hogy az első megjelenés hol s mikor történt, ahhoz a kötet végén található mutató nyújt segítséget.

Ha nem született volna meg az a több mint 540 oldalas, tartalmas kötet, akkor lehetne azt mondani, hogy az írások egy idő után a szakmai közönség számára is elveszhetnének, így viszont aki akarja, olvashatja és tanulhat belőlük. Érdeemes kézbe venni a művet: hiteles, szakszerű, és a ma már a tudományos munkákra sem igen jellemző – de nélkülözhetetlen – névmutató is segíti az olvasót az eligazodásban. Ha pedig még többet szeretne megtudni egy-egy témáról, akkor a szerző alapos jegyzetei, forrásmegjelölései kellő útbaigazításul szolgálnak.

Bach-mise a budai ferences templomban (1945 előtt)